

Istoria ultimului secol și jumătate în Europa Centrală dezvăluie o situație paradoxală: în ciuda modernizării națiunilor sale, în pofida aderării lor treptate la sistemul de protecție a drepturilor minorităților, potențialul de conflict n-a dispărut în totalitate nicicând. Nu puțini susțin că regiunea este, în ciuda angajamentelor sincere sau a pretențiilor de circumstanță, o regiune mai degrabă consumatoare decât producătoare de stabilitate, în care modelele, fie ele statul-națiune, fie economia de piață, sînt importuri, iar grefarea lor pe un corp social etern nepregătit este, foarte adesea, urmată de fenomenul de respingere. Nu de puține ori explicația acestei „retardări” istorice a fost găsită în faptul că întreaga zonă este tributară fetișului națiunii și statului național, o obsesie de care n-au scăpat elitele autohtone.

Dedicăm acest număr al *Alterei* studiilor care caută un răspuns la comandamentul transformării în profunzime a contractului social dintre cetățeni și stat în această parte de lume, dar simultan și a relațiilor intercomunitare în cadrul aceluiași stat. Moștenirea Revoluției Franceze, îndeosebi a individualismului său radical, care a creat tipul iluzoriu al cetățenului insensibil la distincții religioase, etnice sau lingvistice, se dovedește un balast istoric greu de lepădat, dificil de reformat, dar periculos de ignorat. Națiunile central-europene sînt puse din nou într-o situație limită: ar fi timpul să se conecteze la complicatul sistem al echilibrelor dintre individualism și colectivism, să dea răspunsuri coerente la dialectica globalismului și localismului, în condițiile în care, din diferite pricini, (cea din urmă fiind comunismul), devenirea lor de sine, confortul identitar, n-au fost încă atinse.

Cu cît mergem mai spre estul continentului, în chiar măruntaiele imperiului recent expiat, naționalismul se oferă ca o ideologie onorabilă (vezi studiul lui Mart Nutt), coincidînd cu opțiunea pentru democrație și liberalism. O situație istoric mai apropiată în multe privințe de secolul XIX european, decît de sfîrșitul celui de-al XX-lea. Cine ar cuteza, cu mîna pe inimă, să-i anatemizeze pe estonii, letonii, moldovenii, azerii, armenii sau ucrainenii, care, scăpați de sub o dominație deloc neutră etnic, în ciuda frazeologiei oficiale, investesc o maximă energie în a apuca, la acest sfîrșit de veac, reîntîlnirea cu ei înșiși. Paralel, marea națiune ex-imperială, trăiește obsesia noului statut minoritar și criza imaginarului colectiv, pendulînd, cu o amploare care riscă să deranjeze din nou pionii de pe tabla de șah a istoriei, între expansionismul endemic și implozia iminentă. Studiul cercetătoarei Françoise Thom este pe deplin lămuritor.

Nu pot fi neglijate nici complicațiile pe care însăși modernizarea le aduce cu sine, jocul fragil al primordialismelor și elementelor a ceea ce, aproape unanim, ne-am obișnuit să numim progres. Regretatul profesor Aluș de la Cluj obișnuia să-și contrarieze auditoriul cu afirmații șocante, între care una preferată, și anume că nu toate națiunile sînt capabile de progres. Nu făcea nici un secret din faptul că simptome ale acestui beteșug se găseau, vai, într-o proporție îngrijorătoare și la propriul său popor. Studiul lui Joseph R. Gusfield, chiar dacă numai temperat optimist, contrazice, spre ușurarea noastră, această teorie. Nu mai puțin fascinantă este, sub ochii noștri, nașterea în „bătrîna” Europă a unor identități noi. Cea mai spectaculoasă, mai contradictorie, dar poate și cea mai ignorată dintre aceste zămisliri, este cea a etniei romilor. Lipsită de „teritoriu național”, marginalizată și asimilată mai degrabă unei caste inferioare decît unei etnii, minoritatea europeană a romilor este în plin proces de geneză și reconsiderare a parteneriatului său cu celelalte comunități europene. Înzestrată cu știința supraviețuirii pe care ne-o explicitează în studiul său Vasile Burtea, populația romilor

are de optat între formula conservatoare și cea a modernizării, o cale pe care a pornit prin trecerea, în ultimii ani, de la nomadism la sedentarism, de la ruralism la urbanism.

Cum va evolua sistemul de parteneriate colective care ar putea, în timp, asigura atât stabilitatea reală, cât și depășirea sindromului zidului ce se surpă peste noapte? János Kis nu face nici un secret din convingerea sa că acest lucru se poate întâmpla dacă și numai dacă se va reforma însuși statul-național central-european, atât de drag tuturor, atât de comod și la îndemână, ca un loden de veșnică trecere. Punând între paranteze cu rafinament și elocință discuțiile bizantine la modă în acest teritoriu (drepturi individuale-drepturi colective, minorități-majorități), prestigiosul autor arată cu degetul spre esență. Convins liberal, el atribuie acestei doctrine, oarecum vlăguite prin preluarea de către alții, capacitatea de a construi, dacă va îngloba lecția eșecului individualismului atotbiruitor, un sistem elastic și flexibil de loialități multiple într-un stat al națiunilor asociate. Idee care, pentru a face dreptate meleagurilor pe care trăim, a fost vehiculată, chiar dacă în forme puțin diferite, și de autori autohtoni. Un teoretician al minorității maghiare din România (Géza Szócs) vorbea mai deunăzi de co-națiune, iar prea modestul Sándor N. Szilágyi a și cuantificat-o într-o nemeritat de puțin cunoscută lege a comunităților etnice, în care hotarul dintre majoritate și minoritate este, cu mult bun simț, anihilat.

Până la urmă rămîne speranța ca aceste studii să poposească și pe mesele politicienilor, acolo unde, ne place sau nu, deciziile providențiale (sau idioate) se iau. Poate a sosit timpul să fim chiar mai mult decât indulgenți cu noua clasă politică a Europei Centrale. Ea este pe cale să facă saltul istoric peste timp, aderînd la Europa instituțională și chiar să realizeze, cu destul dinamism, dezideratele elitelor intelectuale care au făcut revoluția anti-comunistă. Cine ar fi cutezat să bage mîna în foc, cu numai un an înainte, că parteneriatul româno-maghiar, bunăoară, sau încheierea războiului (chiar dacă în coadă de pește) din fosta Iugoslavie, vor deveni realități?